

GOSTOVANJA ČEŠKIH KAZALIŠNIH UMJETNIKA U SPLITU

Prilog arhivskoj građi HNK

UDK: 792(497.5 Split)“18" (094)

Stručni rad

Primljeno: 14. VI. 1999.

DUBRAVKA DUJMOVIĆ

Sveučilišna knjižnica

21000 Split, HR

Zagrebačka 3

Donosi se nekoliko uglavnom administrativnih dokumenata (vlasništvo Gradskog arhiva u Plzenu) u kojima se sa splitskom kazališnom upravom dogovara gostovanje kazališne družine Vendelina Budila u Splitu 1898. Prati se izvoštavanje onodobnih novina o tom gostovanju te uspoređuje postojeća slična dokumentacija (vlasništvo Muzeja grada Splita) nastala u vrijeme gostovanja kazališne družine iz Brna dvije godine ranije. Budući da je arhiv splitskoga kazališta manjkav, a do 1945. gotovo da i ne postoji, plzenski dokumenti prilog su budućem kompletiranom arhivu HNK.

Hrvatsko je narodno kazalište u Splitu godine 1993. obilježilo stoljeće svojega postojanja, vezavši obljetnicu uz 6. svibnja 1893., kada je otvorena zgrada tadašnjeg Obćinskog kazališta.

Za tu svečanu proslavu jubileja bile su planirane brojne prigodne manifestacije, među ostalim i izložba kazališnog plakata, koju je trebala prirediti splitska Sveučilišna knjižnica. U toku istraživanja i priprema projekt je otklonjen. Ostalo nam je za tu priliku prikupljeno nekoliko dokumenata o najranijoj povijesti središnje gradske kazališne kuće, pa se nedavni izlazak monografije *Hrvatsko narodno*

kazalište u Splitu 1893-1993 činio dobrim povodom da i neki od njih budu objavljeni.

Riječ je o dokumentima koji se čuvaju u Gradskom arhivu u Plzenu. Čine ih četiri brzojava i tri pisma pisana uglavnom njemačkim i dijelom češkim jezikom. Pošiljana su iz Plzena i iz Splita, u razdoblju od 1896. do 1898. godine i čine samo dio sačuvane korespondencije i drugih kontakata između splitske kazališne uprave i plzenske kazališne družine oko ugovaranja gostovanja.

U Muzeju grada Splita čuva se obimna prepiska između Upraviteljstva općinskog kazališta i Jana Pišteka (1847.-1897.), voditelja kazališne družine iz Brna, koja je u Splitu gostovala tijekom travnja 1896. godine.¹ U ovome radu usporedit će se ova dva češka gostovanja.

U prvim godinama svojega postojanja Obćinsko kazalište djelovalo je bez vlastitoga, stalnog ansambla. Osposobljeno ponajprije za sezonska gostovanja od početka je pozivalo strane umjetnike i kazališne družine. Iako su Split pohodila mnoga društva, sukladno tadašnjoj političkoj klimi s najvećim su oduševljenjem bili primani slavenski, posebno češki umjetnici.

Tako je 1893. u povodu svečanosti otvorenja kazališta dva koncerta održao *violinist europskog ugleda František Ondříček*.² Godinu dana kasnije, 1894., operetno-operno kazalište iz Čeških Budejovica, na čelu s Ladislavom Chmelensky izvelo je nekoliko opereta te talijanske, ruske i češke opere. Godine 1896. pod vodstvom Jana Pišteka gostovala je u Splitu operna družina iz Brna. Izveli su djela Wagnera, Smetane, Čajkovskog te operu *Cvijeta Vladimira Berse*.³ Uspjeh Pištekove družine potaknuo je kazališnu upravu da i u sljedećoj, proljetnoj sezoni pozove u goste još jedno češko umjetničko društvo.⁴ Usprkos na vrijeme započetima i dobro vođenim pregovorima to je ostvareno tek 1898. godine, ugošćivanjem plzenske kazališne družine pod vodstvom Vendelina Budila.⁵ O tome, najranijem razdoblju *čeških gostovanja* u Splitu dijelom svjedoče i dokumenti⁶ predstavljeni u ovome radu.

Pisma

I. pismo: Pisano u Plzenu, najvjerojatnije u lipnju 1896. godine.

Naslovljeno: *An der löblichen Theaterdirektion in Spalato*

Bez potpisa, u zaglavlju: *Reditelstvi mestskeha divadla v Plzni*

Vlasnički žig: Historické Museum v Plzni; Archiv Mesta Plzne

Arhivski znak: 8750, 105/68

3 lista

Sadržaj: Dan je detaljan predračun za izvedbu 25 predstava (285 kruna po predstavi) tijekom petotjednog gostovanja. Uključeni su i troškovi ansambla na putu (još jedan tjedan) te angažiranje ljudi iz Splita koji će sudjelovati u predstavama (glazbenici, Josip Karaman). Specificirani su i ostali troškovi (za dirigenta, koncertnog majstora, operne soliste, članove zbora, režisera, šaptača, garderobijera itd.). Zajednički honorar svim solistima iznosi 2070 forinti, zboru 1440 forinti, režiseru 120, šaptaču 75 forinti. Putni troškovi za 52 osobe na relaciji Plzen - Pula - Split iznose 3840 forinti. Ukupni troškovi gostovanja predviđaju se na 12.460,50 forinti. Traži se dotacija splitskoga kazališta od 4000 forinti. Ponuda teče od lipnja 1896. godine.

Treći list pisan je češkim jezikom. To je niz natuknica o gradiću na rubu Monarhije koje je nepoznati prethodnik napisao i poslao u Plzen članovima ansambla.

Ovako nepoznatom Čehu izgleda Split koncem prošlog stoljeća:

- ribarnica, crkve, napušteni samostan, fratri, zvonjava, groblje, sprovodi

- dalmatinska vina i jela, težaci u nošnjama, gonjenje životinja, ribanje, dječaci kupe gnoj u vreće, siromaštvo, prljavština, javne žene, lijenost, nedjeljom pušenje cigareta po cijeli dan

- ulice iz Dioklecijanove palače uske i visoke, kuće od kamena, policajac obilazi stari trg, gradonačelnik

- kazalište, gledaoci, ponašanje u kazalištu, kočije voze oko kazališta.⁷

II. pismo: Pisano u Splitu, 11. prosinca 1896. g.

Naslovljeno: *Sehr geeherter Herr!*

U potpisu: *Dr. Mangjer*

Vlasnički žig: Historicke Museum v Plzni, Archiv Mesta Plzne

Arhivski znak: 8754, 105/72

1 list

Sadržaj: Gradonačelnik dr. Ivo Mangjer (1893.-1897.) potpisuje odgovor na pismo od 5. studenoga 1896. upravi (neimenovane) kazališne družine iz Plzena i na njihovu ponudu gostovanja u proljetnoj sezoni 1897. Hvaleći prethodno gostovanje, posebno gđicu Kurz i simpatije kojima je osvojila splitsku publiku, dr. Mangjer načelno pristaje na ponudu, ali postavlja i uvjete. Na dva mjesta u pismu inzistira na isključivo slavenskom repertoaru jer je takva repertoarna politika splitske kazališne kuće te traži konkretniju ponudu (sadržaj repertoara, broj sudionika, pjevača, glazbenika).

Oba pisma dio su pregovora oko gostovanja Čeha u Splitu u proljetnoj sezoni 1897. koja, kao što je poznato, nije bila dogovorena.

Pismo i brzozjavi koji slijede odnose se na gostovanje trupe Vendelina Budila.

III. pismo: Pisano u Splitu, 18. svibnja 1898.

Naslovljeno: *Sehr geeherter Herr Bürgermeister. Löbliches Direktorium*

U potpisu: Vendelin Budil

Vlasnički pečat: Archiv Mesta Plzene

Arhivski znak: 6649, 100/19

1 list

Sadržaj: V. Budil, direktor Gradskog kazališta u ostavci, kako se potpisao, obraća se gradonačelniku i upravi kazališta da bi iskazao svoje razloge zbog kojih se nije odazvao pozivu splitske Općine. Kaže kako je stalno bez ikakve pravne podrške i nemoćan spram skupine gospode koji mu nisu skloni i koji u njegovoj nazo-

čnosti na njemu nepoznatom jeziku dijeli savjete, što na njega djeluje deprimirajuće jer na takve postupke nije navikao u svojoj matičnoj kući.

Brzjav

I. brzjav: Poslan 12. travnja 1898. iz Splita u Plzen

Naslovljen: *Theaterdirector Budil, Pilsen*

U potpisu: Theaterdirection (von Spalato)

Vlasnički žig: Historicke Museum v Plzni

Arhivski znak: 8744, 105/62

1 list

Sadržaj: Dogovara se operni repertoar: B. Smetana (*Dalibor, Tajna*), E. F. Napravnik (*Dubrovski*), P. I. Čajkovski (*E. Onjegin, Piskova dama*), W. Kienzl (*Evandelist*), K. Goldmark (*Čvrčak na ognjištu*) i možda hrvatsku operu *Porin*. Predviđen je dolazak 11 solista, 32 glazbenika, 24 pjevača zbora. Dogovorena je dotacija kazališta (4000 forinti) uz obećanje pokrivanja eventualnih gubitaka do 1000 forinti.

II. brzjav: Poslan 13. travnja 1898. iz Splita u Plzen

Naslovljen: *Theaterdirector Budil Pisek von Spalato eingelangt*

U potpisu: Theaterdirection (von Pilsen)

Vlasnički žig: Archiv Mesta Plzne

Arhivski znak: 8744, 105/62

1 list

Sadržaj: Dogovara se sastav članova orkestra (samo 10 osoba, svirači violina, viola, violončela, timpana), određuje cijena (25 forinti po predstavi za svakog člana orkestra), i upozorava da se odmah treba pobrinuti za plakat koji će najaviti repertoar.

III. brzjav: Poslan 15. travnja 1898.

Naslovljen: *Theaterdirektion Budil, Pilsen*

U potpisu: Theaterdirektion (fr Spalato)

Vlasnički žig: Arhiv Mesta Plzne

Arhivski znak: 8744, 105/62

1 list

Sadržaj: Dio putovanja Jadranom iz Pule do Splita dogovoren je za četvrtak (21. travnja 1898.). Preporučuje se brzi parobrod.

IV. brzojav: Poslan 18. travnja 1898.

Naslovljen: *Theaterdirektor Budil, Pylsen*

U potpisu: Direktion (fr Spalato)

Vlasnički žig: Arhiv Mesta Plzne

Arhivski znak: 8744, 105/62

1 list

Sadržaj: Podsjeća se na obvezu sređivanja formalnosti s cenzurom kod pokrajinskog namjesnika prilikom prolaska kroz Zadar.

Prema navodima *Jedinstva* operni ansambl plzenskog kazališta stigao je u Split 22. travnja 1898. godine. U gradu su nastupali do 1. lipnja, praćeni ushićenjem i podrškom narodnjački opredijelnoga gledateljstva. Stoga je i ovo gostovanje redakcija lista ocijenila uspješnim. Osim *Jedinstva*, o gostovanju su izvještavali *Il Dalmata*, *Pučki list*, *Srpski glas*, dok *Narod* nije pisao o događajima u splitskom kazalištu.

Pregovori o gostovanju još jedne češke opere u proljetnoj sezoni 1897. započeli su već u drugoj polovici 1896. Vodilo ih je Ravnateljstvo općinskog kazališta, ponovo izabrano 28. VIII. 1896., na još jedan, trogodišnji mandat u istom sastavu: dr. Gajo F. Bulat, predsjednik, dr. Anton Boglić, Petar Katalinić i dr. Eduard Karaman te novi član, ujedno i tajnik, dr. Eduard Grgić. Budući da je te godine dr. Bulat postao predsjednikom Zemaljskog odbora za Dalmaciju, odbio je dužnost vođenja Ravnateljstva, jer će njegova nova dužnost zahtijevati češći boravak u Zadru. Ipak, na inzistiranje prisutnih prihvatio je da se i dalje brine o kazalištu, pod uvjetom da mu izo-

stanci sa sastanaka budu opravdani i da u njegovoj odsutnosti poslove vodi tajnik Grgić.⁸

Pregovori su bili u znaku inzistiranja na slavenskim operama a u skladu s prethodno dogovorenom repertoarnom politikom kazališnog upraviteljstva. *Nachdem in unserem Theater prinzipiell (podcrtao autor pisma) nur slawische Gesellschaften spielen können ... Ich muss Sie jedoch auf den Umstand aufmerksam machen, dass im Repertair ausser der slawischen, die klassische Musik besonders zu berücksichtigen wäre.*⁹

Razlozi takve isključivosti višestruki su. Jedan od njih leži i u kritikama Pištekove družine u *Dalmati* 1896. g., koji je smatrao besmislenim da se u Split koji je navikao na talijansku operu dovode Česi da na češkom jeziku pjevaju talijanski repertoar.¹⁰

To što su češke kazališne družine jednom u dvije godine gostovale u Splitu (u međuvremenu su nastupali umjetnici iz Italije) redakcija *Jedinstva* objasnila je tolerancijom prema talijanskoj manjini. I novčane poteškoće međutim, bile su dobar razlog za takav raspored.

Zahtjevi kazališnih kuća i družina često su premašivali mogućnosti splitske kazališne uprave. Odlučujuću riječ u financiranju imali su vlasnici loža. Oni su, da bi uštedjeli, radije pozivali jeftinije talijanske družine negoli osobito skupo zagrebačko kazalište ili češka kazališta.¹¹

Iz pisma plzenske kazališne uprave najbolje se vide svi troškovi gostovanja, od cijene jedne violine po predstavi do plaćanja autorskih dažbina, dnevnicu tijekom putovanja do Splita ili provizije Josipu Karamanu, nezaobilaznom posredniku kod ugovaranja gotovo svih gostovanja. Sličan, jednako visok troškovnik bilo je podastrlo i društvo iz Brna dvije godine ranije.

U proljetnoj sezoni 1897. g. u Splitu nije ostvareno gostovanje čeških glazbenika. Umjesto njih nastupili su Talijani. Bila je to jedna od najslabijih *stađona*.¹²

Pregovori s Vendelinom Budilom o nastupanju njegovog društva u Splitu započeti početkom 1898. naglo su prekinuti početkom travnja.¹³ No, već 15. travnja objavljena je vijest o definitivno dogo-

vorenom dolasku Čeha 22. travnja. Najavljen je repertoar (B. Smetana: *Dalibor, Tajna, Prodana nevjesta*, P. I. Čajkovski: *E. Onjegin, Pikova dama*, E. F. Napravnik: *Dubrovski*, K. Goldmark: *Cvrčak na ognjištu*, W. Kienzel: *Evangelist*) te gosti solisti ... omiljena g-ca Kurz, kao i simpatični tenor gosp. Ptak ...¹⁴

Zbog naglih obrata u pregovorima, kao i zbog kratkoće vremena potrebnog za dogovor pred proljetnu sezonu 1898. kontakti između Splita i Plzena odvijali su se i brzojavno.

Od samoga početka ansambl su pratile poteškoće ... pošto nije došlo društvom onoliko članova orhestre koliko je propisano i potrebno bilo, te se je moralo brzojaviti radi dopunjenja istih.¹⁵ Jednako tako, neugodno je iznenadila zagubljena, pa tek nekoliko dana kasnije pristigla garderoba¹⁶ te zakasnjeli dolazak i skraćeni boravak tenora Ptaka, tek 21. svibnja 1898. Ipak, njegov nastup toliko se svidio kritičaru *Jedinstva* da je od srca zahvaljivao gospodinu Schubertu, ravnatelju praškog kazališta, koji je Ptaka ... umjetnika svjetskoga glasa ...¹⁷ pustio u Split, iako nakratko, samo 11 dana, budući da ga u Pragu čeka nastup u novoj operi *Psoglavci* K. Kovarovica.

Nepredviđena je bila i bolest gospodice Kurz. Zbog toga je, mimo dogovora, izvedena jedna neslavenska opera, *Fra Diavolo*, Daniela F. E. Aubera. Još su neke, prethodno nenajavljene opere izvedene te sezone u Splitu: *U zdencu* V. Blodeka, *U Bozich muk* S. Suda i *Cjelov* B. Smetane.

Nakon izbora 1882. i pobjede hrvatskoga narodnog preporoda u Splitu, animozitet između narodnjaka i autonomaša nije nestao. Osim u političkim, osjećao se i u svakodnevnom društvenom životu, pa tako i u kulturnom. Dio takve borbe vodile su i obje redakcije, *Jedinstvo* i *Dalmata*.

Kazališna kritika obiju novina znala je prerasti u ozbiljne političke svade, a novinski članci ponekad su bili uvredljivo intonirani. Ipak, nećemo ih u ovome tekstu zaobići. S današnje, dovoljno duge vremenske i svake druge udaljenosti zanimljivo su, na trenutak i duhovito štivo jer leksikom i tonom, dinamikom i temperamentom oslikavaju i otkrivaju lice Splita kakvoga više nema.

Na početku gostovanja opernog društva iz Plzena *Jedinstvo* se odmah zapitalo hoće li *Dalmata*, list *sinjora iz spljetskog gabinetta*, pisati ... *prot društvu g. Budila s umjetničkog, ili sa stranačkoga gledišta?* ...¹⁸ aludirajući na kritike koje je taj list iskazivao 1896. g. prilikom gostovanja Pištekove družine, kako prema ansamblu tako i prema splitskoj publici.

Zato 1898. *Jedinstvo* tvrdi da ... *čim slavenski umjetnici, n.pr. članovi češkog društva prispiju u Spljet, njeka se sinjorija sva uzmufta i postaje muffa-muzikalna.*¹⁹

Il Dalmata misli da ... *solo per odio agli italiani andarano a pescare a Pilsen lo spettacolo teatrale per Spalato.*²⁰ *Jedinstvo* pak hvali ... *predusretljivost i poštenje spljetskih Hrvata jer ... Kad bi pjevala talijanska društva, dolazili i talijanaši - a dolazili i Hrvati ... Na protiv - oni nikad, nikad da dogju u kazalište, kad slavenski umjetnici pjevaju slavenske opere. Hoće da im se dobavljaju talijanska društva, inače viču, psuju i grde ...*²¹

Zato *Jedinstvo* ne štedi ni splitsku birokraciju, hrvatske činovnike, mlade i neoženjene koji ... *Lani su tako rado išli u kazalište dok je pjevala talijanska opera!! Dok ove godine, regbi, još radije izostaju iz kazališta, kad pjevaju Česi.*²²

Za *Dalmatu* većinu kazališne publike čine srednjoškolci koji, loše podučeni od svojih profesora, tijekom predstave su uglavnom ... *ripresi dall' epilessia dell' entusiasmo*, a poslije predstave ... *inscenano una dimostrazione, accompagnando il divo tenore* (misli se na Ptaka) *fino all' albergo.*²³

Dapače, *Il Dalmata*, kojemu se pridružuje i *Srpski glas*, piše da je za vrijeme održavanja predstava gledalište poluprazno, zarada od ulaznica mizerna te da se daleko više svijeta skuplja na ulicama, slušajući *la banda autonoma.*²⁴ *Jedinstvo* ne ostaje dužno. Za ovu redakciju *Il Dalmata* je list koji ... *bi htio da bude 'pieno di spirito'* ... *ali mu je je spirit, kako bi rekli Dubrovčani, ranketljiv, te stoga donosi netočne podatke o publici; po njemu ... bi čovjek kazao, da tobože niko i ne dolazi u kazalište.*²⁵

Razmišljajući o zaradi u kazalištu, *Dalmata* spominje i gradski proračun. Dati 6000 forinti Česima samo zato da bi tri tjedna trošili

plin u prvom kazalištu na Balkanu, može samo *spettabilissima amministrazione comunale* koja je u krizi *dalla economia fino all' osso*.²⁶

Hrvatsko gledateljstvo Splita s oduševljenjem je pozdravilo češke umjetnike. Još je bilo svježije sjećanje na Pištekovu družinu. Njima u čast 18. svibnja 1896. Juraj Kapić je dao tiskati letak sa svojom pjesmom *Češkim pjevačima družbe Pištekove*.

... Vas Split bdije, da slavuje čuje
I glasu se njihovom raduje ...
... Oj ti, Ptaku, slavuju izbrani,
I Kurzovo, slatka slavujice.
... Oj Pišteku, hvala dragi brate,
Što pohodi ti braću Hrvate ...

Stoga je i ovaj put *Jedinstvo* veličalo soliste, pjevače opere, posebice gospođicu Kurz i tenora Ptaka ... *prvog tenora praške opere*.²⁷

Dalmata je imao suprotno mišljenje, pogotovo o Ptaku. On je samo ... *un discreto secondo tenore dell' opera di Praga* ... kojega su neki *zoticoni* proglasili slavnim, iako pjeva lošije nego za vrijeme prijašnjeg gostovanja, ... *affatto baritonale* ... i iako scenski *degenerata in un manierismo lezioso e qualche volta osceno*.²⁸ Zbor i orkestar također su dobili loše ocjene. Ipak, kritičaru se svidjela gospođica Kurz. Po njegovu mišljenju to je jedina osoba u ansamblu za koju bi se moglo reći da je umjetnica.²⁹

Posebne kritike trpio je V. Budil. Kada su predstave bile loše posjećene, ili je publika ometala njihovo odvijanje, redakciji talijanskih novina direktor je bio *povero*, izgledao je kao da od svega želi pobjeći ili da je na trenutke *forsennato*. Uspjehe je navodno manifestirao glasnim uzdasima i treptanjem očiju *come un gatto soriano in fregola*.³⁰

Prisjetimo li se tjeskobnog, iako pomalo nejasnog Budilova pisma gradonačelniku i upravi kazališta, sasvim je sigurno kako nije naišao na razumijevanje u splitskoj sredini. Pretpostavljamo da je posebne probleme imao s novcem. Imao ih je dvije godine ranije

i Pištek. U pismu od 27. travnja 1896. godine E. Grgić, tajnik kazališne uprave, obratio se Obćinskom upraviteljstvu tražeći pomoć. Naveo je Pištekovo razočaranje posjećenošću predstava posljednjih dana gostovanja. U to ime, procjenjujući da bi ... *materijalni neuspjeh poduzeća donio sobom kobnih posljedica našem kazalištu u kulturnom pogledu ... te stalni da vršimo našu patriotičnu dužnost da tumačimo želje naših sugradjana, kojima je na srcu procvat glazbene umjetnosti u našem gradu ...* Grgić je zatražio dodatnu novčanu pomoć. Načelnik, dr. Mangjer odobrio je povećanje dotacije sa 3800 na 5000 forinti.³¹

U sjeni ovakvih problema postaju jasnije napomene iznesene u pismima plzenske kazališne družine iz 1896. (vidi Pismo br. 1) da je Split gradić s tek 17.000 žitelja, da je stanovništvo miješano, nacionalno, ali i ekonomski, s 9000 težaka, zemljoradnika. I grad s većim udjelom ekonomski bogatijeg stanovništva teško bi kontinuirano, iz večeri u večer, pet tjedana, posjećivao predstave, plaćajući ulaznice i time pomažući gostujućim umjetnicima.

Splitska publika bila je u kazalištu nedisciplinirana. To je dobro znala kazališna uprava ispisujući Redarstveni pravilnik za Obćinsko kazalište. Strogo je bilo zabranjeno držati šešire na glavi u parteru i u numeriranim sjedalima partera i galerije, a gospodi je to bilo zabranjeno i u ložama (§. 2). Strogo se zabranjivalo unošenje štapova, kišobrana, suncobrana u parter i foyer da se ne bi oštetila sjedala (§. 4). Strogo je bilo zabranjeno iz publike razgovarati s glumcem na pozornici, kao i odgovarati na eventualne upite (§. 11). Strogo je bilo zabranjeno pušenje u gledalištu (§. 17).³²

S tvrdnjom da je publika nedisciplinirana složile su se i obje suparničke novine.

Tako je *Dalmata* spominjao dvjestotinjak osoba u gledalištu tijekom prvoga i drugoga čina i njihovo čudovišno umnožavanje početkom trećeg čina pa sve do kraja predstave. *Teatro discreto*, rugala se redakcija.³³

Jedinstvo je žalilo da je *grjehota samo, što nisu vrata, kad započmu činovi, zatvorena, jer smeta ono vjekovito gori i doli, a bilo bi i dobro da*

se za pušenje koje drugo mjesto odredi, jer se u intervalima napuni gledalište dima.³⁴

Današnjem gledateljstvu nezamisliv nered! Sjećajući se gostovanja u Splitu 1893. i 1899. godine, član Freudenreichova ansambla Andrija Gerašić je izjavio da u to vrijeme ... *splitski široki slojevi još nisu bili za teatar.*³⁵

Ipak, ondašnja splitska kazališna publika voljela je svoje kazalište. Izgradila ga je. Održavala ga je. Ponosila se velikom i lijepom zgradom kakve tada nije imao ni bogatiji Zagreb. S najvećim oduševljenjem primala je i ispraćala gostujuće umjetnike, zanoseći se njihovim predstavama.

Jedinstvo je danima bilježilo opraštanje Pištekovice družine s publikom Splita dvije godine ranije, 1896. :... *a iz loža se posiplju pjevači cviećem i na binu se bacaju prigodne pjesme, koju izpjevao naš vrli g. Kapić ... g. ca. Kurz je dohitala cvieće i ljubila ga, g. Ptak je k srdcu privijao hrvatsku pjesmu ... nitko neće da ide kući. Od pljeskanja reklo bi se da će se sgrada prolomit.*³⁶

... Kako ćemo rasti se s vama
I sa vašim ljupkim pjesmama?
Ej tako vam imena češkoga
Opet brzo vi dogjite k nama
S divnim zborom slavjanskih pjesama ...

Uspomene na Pištekovice gostovanje dugo su trajale i godinama se spominjale kao veliki kazališni događaj.³⁷

Stoga iznenađuje s koliko je diskrecije zabilježen odlazak grupe V. Budila. S nekoliko šturih rečenica, gotovo ravnodušno, *Jedinstvo* je izvijestilo svoje čitatelje da operna družina iz Plzena, bratski ispraćena na parobrod, uz Borčićev govor i klicanje rodoljuba, od 1. lipnja 1898. više nije u Splitu. Budući da u novinama nije bilo naknadnih osvrtâ na ovo gostovanje, ostaje upitnim ovakav stav prema uglednom Budilu.

No, u svakom slučaju, još jedan kulturni događaj bio je okončan. I narodnjaci i autonomaši mogli su nakratko predahnuti. Pričekat

će sljedeću kulturnu ili neku drugu, dovoljno značajnu priredbu da njihove redakcije opet sučele svoje naslove i pokrenu čitateljstvo i pristaše u novoj borbi za Split.

Dokumenti predstavljeni u ovome radu otkanjaju moguće nepoznanice o prvim godinama postojanja i djelovanja Obćinskog kazališta u Splitu, potvrđuju točnost izvještavanja tadašnjih pokrajinskih novina, posebice *Jedinstva*, te upućuju na mjesta izvan grada u kojima je i danas moguće naći podatke o našem kazalištu.

Dokumente treba sagledati unutar činjenice da ... *splitski kazališni arhiv do godine 1945. ne postoji, a za razdoblje poslije te godine arhiv nema mnoge dokumente, fotografije, plakate, programe i slično.*³⁸

Takvo stanje u arhivu objašnjava se dugogodišnjim nepostojanjem stalnog kazališta u kojem bi dokumenti bili lakše i bolje sačuvani te stradavanjem građe nakon požara 1970. godine i kasnije, tijekom preuređivanja zgrade.³⁹

Godinama se starije dokumente tražilo izvan kazališne kuće, u kulturnim i znanstvenim institucijama u Splitu i drugim gradovima, te kod pojedinaca, najčešće bivših redatelja i umjetnika iz ove kuće.⁴⁰

Danas dokumenata ima u Muzeju grada Splita,⁴¹ u splitskom i zadarskom arhivu, kao i u privatnim, obiteljskim zbirkama. Rijetki su i sporadični u splitskome Arheološkom muzeju, u zadarskoj Znanstvenoj i zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Zavod za književnost i teatrologiju u Zagrebu ima malo takve građe, iz različitih je razdoblja i iako ju se godinama pokušalo prikupiti redovito se nailazilo na prepreke.⁴²

Prikupljanje građe o kazalištu u splitskoj Sveučilišnoj knjižnici tradicionalno je. Pratila se aktivnost središnje kazališne kuće od samog početka, s nekoliko naknadno nabavljenih i sačuvanih luksuzno tiskanih programa za svečano otvorenje zgrade 6. svibnja 1893. godine. Djelovanje i repertoar kazališta pokušalo se tijekom cijeloga niza godina spasiti od zaborava nabavljanjem tematskih monografija, spomenica, kazališne i druge periodike, programskih objava i knjižica te povremenih velikih plakata.

No, suradnja tiskara, kazališta i knjižnice nije uvijek bila razvijena u toj mjeri i na taj način da bismo mogli govoriti o sustavno prikupljenoj zbirci građe koja će primjereno i s različitih stajališta svjedočiti o povijesti gradskog kazališta. Plakati pohranjeni u knjižnici, iako vrijedni, malobrojni su, a programske objave, premda brojnije, novijeg su datuma, uglavnom iz 60-ih godina. Drugih vrsta dokumenata koji bi izravno svjedočili o djelovanju gradskog kazališta u knjižnici, na žalost nema.

Današnje aktivnosti arhiva splitskoga kazališta usmjeravaju se na pronalazanje starijih i najstarijih dokumenata. Prikuplja ih se zahvaljujući darovima pojedinaca ili ih se otkupljuje. Ti dokumenti osnova su budućega, cjelovitoga i objedinjenoga kazališnog arhiva, koji će jednom na pravi način svjedočiti o ukupnoj povijesti središnje gradske kazališne kuće.

Ovaj rad o češkim kazališnim gostovanjima na koncu XIX. stoljeće u Splitu prilog je takvoj budućoj dokumentaciji.

BILJEŠKE

1. U Muzeju grada Splita (MGS) čuva se pet Pištekovih pisama kazališnoj upravi, tri pisma kazališne uprave vezana za to gostovanje i dva primjerka ugovora o gostovanju, nastala u razdoblju od 25. listopada 1895. do 15. siječnja 1898. Čuva se i nekoliko otisnutih letaka s Kapićevom pozdravnom pjesmom gostima iz Brna (vidi Arhiv MGS, fascikle, arh. znak K3/XII i K4/XII).
2. Mirjana Škunca, *Glazbeni život Splita u doba narodnog preporoda i u prijelaznim desetljećima (1860-1882-1918)*, Književni krug, Split, 1991, 167.
3. Isto, 170. Mirjana Škunca, *Prva operna praižvedba hrvatskog skladatelja na sceni Općinskog kazališta u Splitu: "Cvijeta" Vladimira Berse. (Uz 100. obljetnicu Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu) // Kulturna baština. 17(1993)22-23, str. 1-6.* Mirjana Škunca ocjenjuje da je Pištekovu gostovanje imalo određenu ulogu u formiranju opernoga ukusa splitske publike. Izvođenjem slavenskoga repertoara (posebno Smetane, Čajkovskog) i Wagnerova *Lohengrina* slušateljstvu naviklom na belcanto, ukazali su i na druge glazbene i operne oblike, a praižvedbom jednoga hrvatskoga djela, *Cvijete V. Berse*, uputili su publiku i na domaću glazbenu umjetnost.
4. Putujuću kazališnu družinu J. Pišteka je osnovao 1877. godine. Sve su družine u Češkoj u drugoj polovici 19. stoljeća djelovale na temelju koncesija dodijeljenih direktorima. Glumci su radili bez ugovora, često seleći iz jedne družine

- u drugu, ostajući ljeti bez angažmana. Slabo plaćeni, kada gostovanje ne bi uspjelo, kao jedinu dobit dijelili su prihode od ulaznica. Putovali su iz jedne zemlje u drugu, s repertoarom koji je bio derivat stalnoga kazališta u Pragu (vidi: *Enciclopedia dello spettacolo*, Casa editrice le Maschere, vol. III, Roma, 1956, 1273-1274).
5. Vendelin Budil (Prag 1847.-Plzen 1928.) najveći dio svoga života proveo je kao glumac, neko vrijeme i kao voditelj putujućih družina (svoju je osnovao 1887.) i direktor kazališta u Plzenu (od 1902. do 1912.). Zapamćene su njegove interpretacije Shakespeareovih likova (kostim koji je nosio kao kralj Lear čuva se u muzeju u Stratfordu na Avonu) a iz njegove škole glume izašli su brojni ugledni glumci (poput Eve Kohoutove, Vaclava Vydre, Rudolfa Deyla). U suradnji s književnikom A. Jirasekom prikupio je građu za povijest teatra u Plzenu (rukopis se čuva u Povijesnom muzeju grada). Njegova sjećanja nužan su izvor za povijest modernog češkoga kazališta (vidi: *Enciclopedia dello spettacolo*, Casa editrice la Maschere, vol. II, Roma, 1954., 1278). Jedini trag V. Budila u arhivu MGS je plakat s najavom Mozartove *Čarobne frule* koju je 8. listopada 1897. u Plzenu predstavljalo *Divaldo kral. Mesta Plzne*. Budil je djelo postavio na scenu i sudjelovao u njegovu izvođenju. Plakat je družina sa sobom najvjerojatnije donijela u Split (vidi: Arhiv MGS, fascikla, arh. znak K5/XII).
 6. Kopije dokumenata o gostovanjima čeških umjetnika poslao nam je voditelj Gradskog arhiva u Plzenu dr. Ivan Martinovsky.
 7. Zahvaljujemo gđi. Hani Plazonić na prijevodu dijela pisma sa češkog jezika.
 8. Iz *Zapisnika sjednica Ravnateljstva Općinskog kazališta*, god. 1896. (vidi: Arhiv MGS, fascikla, arh. znak K3/XII).
 9. Iz Pisma br. 2.
 10. Mirjana Škunca, nav. dj. (2), 170.
 11. Duško Kečkemet, *Šezdeset godina splitskog kazališta* // Narodno kazalište Split 1893-1953. - Split : Narodno kazalište, 1953., 2-20.
 12. Mirjana Škunca, nav. dj. (2), 171.
 13. *Češko operno društvo* // Jedinstvo, god. V., br. 27., 5. travnja 1898.
 14. *Opera* // Jedinstvo, god. V., br. 30., 15. travnja 1898. Brzozav br. 1.
 15. *Opera* // Jedinstvo, god. V., br. 32., 26. travnja 1898.
 16. *Češko operno društvo* // Jedinstvo, god. V., br. 34., 29. travnja 1898.
 17. *Češko operno društvo* // Jedinstvo, god. V., br. 41., 24. travnja 1898
 18. *Sinjoriji iz spljetskega "gabinetto"*. // Jedinstvo, god. V., br. 34., 29. travnja 1898.
 19. Isto.
 20. *Delizie czeco-croate* // Dalmata, god. XXXIII; br. 42., 28. svibnja 1898.
 21. *Sinjoriji iz spljetskega "gabinetto"*. // Jedinstvo, god. V., br. 34., 29. travnja 1898.
 22. *Naša birokracija* // Jedinstvo, god. V., br. 37., 10. svibnja 1898.

23. *Il celeberrimo. Notiziette teatrali.* // Dalmata, god. XXXIII., br. 43, 1. lipnja 1898.
24. *Il carattete croato di Spalato* // Dalmata, god. XXXIII., br. 40., 21. svibnja 1898.
25. Dalmata ... // Jedinstvo, god. V., br. 40., 20. svibnja 1898.
26. *Delizie czeco-croate* // Dalmata, god. XXXIII., br. 42., 28. svibnja 1898.
27. *Češko operno društvo* // Jedinstvo, god. V., br. 42., 28. svibnja 1898.
28. *Delizie czeco-croate* // Dalmatia, god. XXXIII., br. 42., 28. svibnja 1898.
29. *Il celeberrimo, Notiziette teatrali* // Dalmatia, god. XXXIII., br. 43., 1. lipnja 1898.
30. Isto.
31. Pismo E. Grgića Općinskoj upravi od 27. travnja 1895. (vidi Arhiv MGS, fascikla, arh. znak K4/XII).
32. Redarstveni pravilnik donesen je najkasnije u svibnju 1893. budući da dio zabrana preuzet iz Pravilnika i tiskan u *Opomeni* (koja je zapravo letak) nosi datum 6. svibnja 1893. i potpis Općinske uprave (vidi Arhiv MGS, fascikla, arh. znak K4/XII).
33. *Il celeberrimo. Notizette teatrali.* // Dalmata, god. XXXIII., br. 43., 1. lipnja 1898.
34. *Češko operno društvo* // Jedinstvo, god. V., br. 41, 24. svibnja 1898.
35. Ćiro Čičin-Šain, *Freudenreichovo Hrvatsko dramatično društvo u Splitu* // Novo doba, god. XIX., br. 56., 7. ožujka 1936., 9.
36. *Ovacije* // Jedinstvo, god. III., br. 41., 22. svibnja 1896.
37. /dm/. *Naše kazalište od prvih početaka do danas* // Život, god. III., br. 540., 15. listopada 1921., 2.
38. Šimun Jurišić, *Nakladnička djelatnost splitskog kazališta.* // HNK Split 1893-1993. - Split: Hrvatsko narodno kazalište /1998/, 222.
39. Bogdan Buljan, *Grada o kazališnim zbivanjima u Splitu.* // Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju HAZU, god. VI., br. 14-15-16, Zagreb, 1980, 209.
40. *Ibid*, 209-216.
41. Sofija Buličić, *100 obljetnica Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu*, Split : Muzej grada Splita i HNK, 1993. /3/-/29/.
42. Branko Hećimović, voditelj Zavoda za književnost i teatrologiju HAZU godinama je ulagao napore ne bi li se prikupila i objedinila dokumentacija za splitski kazališni arhiv, ali je kontaktiranje s ustanovama i pojedincima najčešće rezultiralo velikim poteškoćama i nerazumijevanjem.

LE TOURNÉE DELLE COMPAGNIE TEATRALI CECHE A SPALATO

Riassunto

Il Teatro Nazionale Croato di Spalato, fu inaugurato il 6 giugno 1898. Per questa piccola, ma ricchissima, città mediterranea che alla fine dle secolo aveva appena 17.000 abitanti si trattò di un vero avvenimento. Ogni Spalatino era orgoglioso di questo teatro che era il maggiore allora esistente nell' Europa sud-

orientale. Esso, però, non aveva una compagnia propria ed era stato costruito innanzitutto per ospitare nelle stagioni teatrali le numerose compagnie non stabili, specie quelle provenienti dall'Italia. Dopo il passaggio dell'amministrazione comunale in mano croata, con la vittoria del Partito Nazionale alle elezioni del 1882, furono più spesso ospitate compagnie slave, portando in città il repertorio slavo fino ad allora poco conosciuto. Per questo la permanenza di cinque settimane della compagnia di Jan Pištek di Brno nell'anno 1896 a Spalato fu un grande avvenimento culturale, ma anche politico, legato al manifestarsi allora attuale dello slavismo. Questi non erano i primi ospiti cechi. Già nel corso delle celebrazioni inaugurali del teatro, nel 1893, il violinista di fama mondiale František Ondříček aveva tenuto due concerti. Seguì la tournée della compagnia di České Budejovice con Ladislav Cmelenský nel 1894 e della compagnia di Vendelín Budil nel 1898.

I periodici del tempo registrarono attentamente la permanenza degli artisti di Plzen in città, e dedicarono altrettanta attenzione alle circostanze in cui si tennero le rappresentazioni teatrali e all'atmosfera politica che le accompagnò.

Il capo della compagnia, V. Budil (1874-1928), personalità di rilievo nella storia del teatro ceco, noto soprattutto come grande attore specialmente nelle interpretazioni dei personaggi di Shakespeare, soggiornò a Spalato come direttore della compagnia itinerante di sua proprietà. L'Archivio della città di Plzen possiede alcuni documenti su questa tournée, tra cui una lettera del Budil del 1898 e dei telegrammi scambiati dalle amministrazioni teatrali di Spalato e Plzen in cui si precisavano gli accordi riguardo all'tournée e al repertorio. Si è conservata anche una lettera del 1896, firmata dal sindaco di allora, dott. I. Mangjer, che rispondeva all'offerta dei Cecchi di svolgere una tournée nella stagione teatrale 1897. La risposta fu positiva, ma a condizione che il repertorio operistico fosse esclusivamente slavo. Ci è giunta anche una lettera proveniente da Plzen con la presentazione dettagliata delle spese da cui si può vedere che non erano indifferenti e che l'amministrazione del Teatro spalantino poté sostenerle solo al prezzo di grandi sacrifici giustificati dai fini patriottici che si era preposta.

I documenti allegati a questo studio si trovano nell'Archivio civico di Plzen. Sono stati confrontati con quelli dell'archivio del Museo civico di Spalato. Trattandosi da parte ceca di documenti, per lo più di carattere amministrativo, riguardanti la primissima storia del teatro spalantino dal 1896 al 1898, è parso opportuno richiamare l'attenzione su di essi. Si è tenuto, tra l'altro, presente che l'archivio teatrale spalantino, specie quello legato agli inizi dell'attività, è molto scarso di documenti e, secondo quanto affermato da rispettabili teatrologi, fino al 1945 si può considerare quasi inesistente. Essendo la sua documentazione così carente esso s'impegnerà a procurarsi il materiale più datato negli archivi, le biblioteche e in altre istituzioni simili non solo fuori Spalato, ma anche fuori dalla Croazia.